

СТОПАНСКА ИСТОРИЯ
НА БЪЛГАРИТЕ
В ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ
(XV В. – НАЧАЛОТО НА XX В.)

Под редакцията на

ИВАН РУСЕВ

— ТОМ ПЪРВИ —

ПЕРИОДИЗАЦИЯ. ИКОНОМИЧЕСКА МИСЪЛ.
МОНЕТНА ЦИРКУЛАЦИЯ. БЪЛГАРИТЕ В СТОПАНСКИЯ
ЖИВОТ НА ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ ПРЕЗ XV – XVIII В.

Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“

СОФИЯ

2025

Това издание е подкрепено по проект BG-RRP-2.005-0001, TWIN4ECO,
финансиран от Европейския съюз – NextGeneration EU,
изпълняван от Стопанския факултет на Софийския университет.

Изданието се реализира с финансовата подкрепа
на Фондация „Евлогий и Христо Георгиеви“
и родолюбивите дарители от Карлово – семейство Тучеви,
Валентин Матеев и Станислав Богоев.

ISBN 978-619-7667-80-6

<https://doi.org/10.53656/978-619-7667-80-6-v1>

Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“

1113 София

бул. „Цариградско шосе“ 125, бл. 5

Печат: M&BM Ltd

На корицата: „Пазар в Пловдив – 1885 г.“ Художник Иван Мърквичка

ECONOMIC HISTORY
OF THE BULGARIANS
IN THE OTTOMAN EMPIRE
(15th CENTURY –
EARLY 20th CENTURY)

Edited by

IVAN ROUSSEV

— VOLUME I —

PERIODIZATION. ECONOMIC THOUGHT.
COIN CIRCULATION. THE BULGARIANS IN THE ECONOMIC
LIFE OF THE OTTOMAN EMPIRE IN THE 15th – 18th CENTURIES

Az-buki National Publishing House for Education and Science

Sofia

2025

СЪСТАВИТЕЛ И РЕДАКТОР:

Чл.-кор. проф. д.и.н. Иван РУСЕВ,
Българска академия на науките,
Икономически университет – Варна (България)

АВТОРИ:

Айше КАЯПЪНАР, Алджан ДЖАФЕР, Антон СВРАКОВ, Валентин КИТАНОВ, Гертана ГЕОРГИЕВА, Делян РУСЕВ, Ивайло НАЙДЕНОВ, Иван РУСЕВ, Красимир КРЪСТЕВ, Красимира МУТАФОВА, Кръстьо ЙОРДАНОВ, Левент КАЯПЪНАР, Миърям САЛИМ-АХМЕД, Милена ПЕТКОВА, Невена НЕДЕЛЧЕВА, Невян МИТЕВ, Николай ТОДОРОВ, Паулина АНДОНОВА, Пенчо Д. ПЕНЧЕВ, Петко Ст. ПЕТКОВ, Петър ДОБРЕВ, Петя НЕДЕЛЕВА, Светла АТАНАСОВА, Стефан ДИМИТРОВ, Християн АТАНАСОВ, Христо ХРИСТОЗОВ, Юра КОНСТАНТИНОВА

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Проф. Мария ТОДОРОВА – University of Illinois at Urbana-Champaign (САЩ)
Проф. Николай НЕНОВСКИ – CRIISEA, University of Picardie Jules Verne, Amiens (Франция), Университет за национално и световно стопанство, София (България)
Проф. Милко ПАЛАНГУРСКИ – Институт за исторически изследвания – БАН, София (България)
Проф. Желя ЖЕКОВА – Регионален исторически музей – Шумен (България)
Доц. Маргарита МАРИНОВА – Международно висше бизнес училище – Ботевград (България)

НАУЧЕН РЕДАКТОР:

Д-р Савина КИРИЛОВА – Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

СЪДЪРЖАНИЕ:

Встъпителни думи.....	11
Иван РУСЕВ. Стопанската история на българите в Османската империя (XV – началото на XX век) – идеи за периодизация и перспективи на изследванията.....	17
1. Икономическият растеж през призмата на икономическата теория като основен критерий в изготвянето на историческа периодизация.....	18
2. Поглед към периодизациите на Османската империя и на българската история по време на османската власт.....	20
3. Периодизация на стопанската история на българите в Османската империя (XV – XX век) – идеи и аргументация.....	22
3.1. Първият период – защо XV – XVIII век?.....	22
3.2. Вторият период – защо от началото на XIX век?.....	24
3.3. Краят на периодизацията на стопанската история на българите в Османската империя – защо до началото на XX век?.....	26
4. Стопанската история на българите в Османската империя в перспективите на историографските изследвания.....	27
5. Заключение.....	33
Пенчо ПЕНЧЕВ, Петко Ст. ПЕТКОВ. Българската икономическа мисъл през османската епоха (XV – XIX век).....	41
1. Православието и българската социално-икономическа мисъл.....	42
2. Османската империя, либерализмът и българите.....	45
3. Османската империя, национализъм и стопански национализъм.....	49
4. Георги Раковски и идеята „Купувай българско“.....	50
5. Георги Раковски и международните аспекти на българския стопански национализъм.....	51
6. Индустрия и протекционизъм.....	52
7. Радикалните проявления на стопанския национализъм.....	54
8. Икономически идеи за бъдещата българска държава на организациите и дейците за национално освобождение.....	55
Красимир КРЪСТЕВ, Невян МИТЕВ. Монетната циркулация в българските земи под османска власт.....	79
1. Османски монети в българските земи през XIV – XIX век.....	80
2. Османски монетарници в днешните българските земи.....	109
3. Европейски монети в българските земи под османска власт (XV – XVII век).....	111
4. Метално съдържание на монетите през XV – XVII век.....	133
5. Стойност и разменен курс на европейските монети в Османската империя през XV – XVII век.....	139
6. Фалшиви монети в българските земи през XV – XVII век.....	146
7. Европейски монети в българските земи през XVIII – XIX век (до 1878 г.).....	149
8. Колективни находки с монети от XV – XIX век от територията на България.....	152
8.1. Колективни монетни находки от XV – XVII век.....	152

8.2. Колективни монетни находки от XVIII – XIX век	158
Красимира МУТАФОВА. Османската законова рамка и стопанската история на българските земи през XV – XVIII век	171
1. Методология и подходи на изследване в българската историография и световната османистика	172
1.1. Следосвободенската историография: позитивистичен подход	172
1.2. Промяна в научната парадигма в изследванията след Втората световна война	176
1.3. Посттоталитарен рационализъм/позитивизъм. Нови методи и подходи. Case study	181
2. Регламентиране на османските аграрни отношения и институции в законодателствата на османските султани	186
3. Централизирана политика и законови рамки на развитие на градското стопанство в Османската империя и в българските земи	195
Айше КАЯПЪНАР, Левент КАЯПЪНАР. Административно деление, земеделско производство и животновъдство по българските земи през XV – XVI век	209
1. Българските земи, включени в административното деление на Османската империя	210
2. Земеделството и животновъдството по българските земи през XV – XVI век	214
3. Опит за сравнение на селскостопанското производство по българските земи с другите провинции на Османската империя	220
4. Заключение	223
Милена ПЕТКОВА, Невена НЕДЕЛЧЕВА. Аграрни институции и стопански модели в българските земи през XV – XVIII век	229
1. Стопанският модел на Османската империя	229
2. Стопанският модел на Източния дял на Тракийската низина	233
3. Моделът на стопанско развитие в Никополския санджак	239
4. Заключение	252
Паулина АНДОНОВА. Вакъфът в българските земи, XV – началото на XIX век	259
1. Основни документи, свързани с вакъфите	260
1.1. Вакъфнамета	260
1.2. Регистри	261
1.3. Кадийска документация	261
1.4. Други	261
1.5. Цел на изследването	261
2. Същност и развитие на вакъфа като политико-религиозна и социално-икономическа институция	262
2.1. Вакъфската институция в хода на завоеванието и установяването на османската власт в българските земи, края на XIV – XV век	262
2.2. Развитие на вакъфа в периода XVI – XVIII век – от основно средство за налагане на османската власт и установяване на османския културен модел в българските земи към пълно подчиняване на държавната хазна	266

2.3. Същност на вакъфа.....	267
3. Вакъфът между волята на фондатора и реалната практика. По примера на вакъфа на Софу Мехмед паша в София	271
3.1. Вакъфът като политико-религиозна институция в българските земи	271
3.2. Значението на благотворителната дейност	271
3.3. Ролята на благотворителните фондации в усвояването на извънградското пространство и взаимодействието на властта с дервишките ордени в контекста на водената от страна на султаните политика през XVI век.....	272
3.4. Ролята на вакъфа при оформянето на нова жилищна зона.....	276
3.5. Символизъмът, вложен в строежа на благотворителни комплекси	277
3.6. Управление на вакъфа	278
3.7. Цел и финансово състояние на вакъфа до началото на XIX век.....	279
3.8. Намесата на държавата във вакъфската институция.....	282
3.9. Зияде-и джизие	282
3.10. Намесата на държавата в управлението на вакъфа.....	283
3.11. Посегателството на държавата върху дейността и предназначението на благотворителните сгради	285
4. Ролята на вакъфа в стопанското развитие на българските земи	287
4.1. Ролята на вакъфа в градската икономика.....	288
4.2. София. Кервансараят, разположен срещу имарета.....	288
4.3. Чохаджийският хан и дюкяните в София	289
4.4. Кервансараят в Одрин.....	291
4.5. Къщите в Солун.....	294
4.6. Аладжа хан в Солун.....	295
4.7. Дюкяни в Кюстендил.....	297
4.8. Ролята на вакъфа в аграрната икономика.....	297
4.9. Аграрните обекти и тяхното значение за издръжката на вакъфа. Приходи от воденици.....	299
4.10. Приходи от наеми.....	299
4.11. Къщи със стопански постройки в каза Зъхна.....	300
4.12. Приходите от село Долно Дисовиче	300
4.13. Приходите от чифлика в село Козлуджа.....	301
4.14. Чифлик в Драма.....	301
4.15. Приходи от Куру чифлик в с. Враждебна.....	302
4.16. Значението на аграрните обекти за снабдяването на имарета.....	305
4.17. Ролята на вакъфа за оживяването на пустеещи земи и отваряне на нови обработваеми площ.....	306
4.18. Вакъфът като кредитор	307
5. Заключение.....	309

Паулина АНДОНОВА.

Аскери чифлиците в българските земи, XVI – началото на XIX век	317
1. За термините чифлик и аскери чифлик.....	318
2. Аскери чифлиците в историографията.....	322
2.1. Същност на аскери чифлика в историографията.....	322

2.2. Характеристики и генезис на аскери чифлиците в историографията	323
3. Мястото и развитието на аскери чифлиците в аграрните отношения в българските земи през XVI – началото на XIX век (обща положения по примера на Софийската каза)	332
3.1. Процес на формиране и развитие на аскери чифлиците	333
3.2. Географско разположение и концентрация на аскери чифлиците	347
3.3. Структура и състав на чифлиците	351
3.4. Големина на аскери чифлиците	355
3.5. Продукция и излишък на чифлиците	357
3.6. Значение на чифлиците за османския елит	359
4. Заключение	360

Кръстьо ЙОРДАНОВ. Категориите население със специални задължения в стопанския живот на османската провинция (XV – първите десетилетия на XVIII век)	369
1. Разликите в законовия статут и социално-икономическия статус на населението със специални задължения в българските земи под османска власт	371
2. Земеделие и служебни бащини	379
3. Скотовъдство и джелепство	386
4. Участието на населението със специални задължения в градското стопанство, занаятите и търговията	391
5. Заключение	399
Приложения	401

Стефан ДИМИТРОВ. Градско стопанство. Занаяти	411
1. Преобразуване на българското пространство	413
2. Градско стопанство	418
3. Одрин – градски и икономически център в Тракия	420
3.1. Професионална и социална структура на градското население	422
3.2. Занаяти	426
3.3. Търговия	437
3.4. Земеделие и животновъдство	442
4. Заключение	446

Невена НЕДЕЛЧЕВА. Търговци и търговски стокообмен в българските земи под османска власт (XV – XVIII век)	455
1. Динамика на търговския стокообмен	456
1.1. Чаршията – средищен център на вътрешноградска размяна	457
1.2. Пазарът и мястото му в регионалната икономика	464
1.3. Държавна регламентация на вътрешната търговия	464
1.4. Контролни фигури на градския пазар	465
1.5. Цени и стоково разнообразие на градския пазар	467
2. Образът на търговеца в Османската империя	473
2.1. Търговецът – участник в локалната градска търговия	474
2.2. Селските търговци	476

Делян РУСЕВ. Българите и българските земи в търговията между Османската империя и Западна Европа през XV – XVIII век.....	483
1. Историографски и методологически наблюдения	485
2. Регламентация на външната търговия.....	488
3. Залязващата хегемония: италианските републики, османският пазар и българите...492	
4. Международната търговия в Черно море.....	499
5. Разцветът на посредника: дубровнишките търговци в българските земи.....	502
6. Османски поданици в търговията със Запада и тенденции в нейното развитие през XVII – XVIII век	513
7. Заключение	524
 Христо ХРИСТОЗОВ. Българските земи в османската система за доставки на зърнени храни през XVIII век	537
1. Въведение	537
2. Системата за осигуряване със стоки и суровини в османската икономическа парадигма и снабдяването със зърнени храни	538
3. Доставките на зърно от българските земи: пространствени траектории през XVIII век	543
4. Доставките на зърно от българските земи: социални траектории в Добруджа през 80-те години на XVIII век	546
5. Зърно от Балканите и Черноморския басейн за Египет по време на климатичната криза през 80-те години на XVIII век.....	549
6. Заключение	554
 Красимира МУТАФОВА. Преходни форми в стопанството (XVII – XVIII век).....	557
1. Радикални реформи във военната и фискалната система на Османската империя и отражението им в стопанския живот.....	559
2. Навлизане на системата илтизам в различни сектори на икономиката през XVII и XVIII век.....	563
2.1. Мукалата в аграрния сектор и градското стопанство.....	563
2.2. Въвеждане на системата маликяне в края на XVII век и развитието ѝ през XVIII век.....	566
2.3. Църковни мукалати и маликянетата.....	570
3. Промени в османския вакъф в края на XVII и XVIII век. Немюсюлмански вакъфи	575
3.1. Общи положения относно вакъфа	576
3.2. Системата илтизам във вакъфското земевладение	578
3.3. Немюсюлмански вакъфи.....	580
4. Чифлишките стопанства през XVII и XVIII век	585
 Авторите в том първи	597

CONTENT:

Introduction.....	13
Ivan ROUSSEV. The Economic History of the Bulgarians in the Ottoman Empire (15 th – early 20 th Centuries) – Ideas for Periodization and Research Perspectives.....	17
Pencho D. PENCHEV, Petko St. PETKOV. Bulgarian Economic Thought During the Ottoman Period (15 th – 19 th Centuries)	41
Krasimir KRASTEV, Nevyan MITEV. Coin circulation in the Bulgarian lands under Ottoman rule.....	79
Krasimira MUTAFOVA. The Ottoman Legal Framework and the Economic History of Bulgarian Lands in the 15 th – 18 th Centuries	171
Ayşe KAYAPINAR, Levent KAYAPINAR. Administrative Division, Agricultural Production and Livestock Breeding in the Bulgarian Lands in the 15 th – 16 th Centuries.....	209
Milena PETKOVA, Nevena NEDELICHEVA. Agrarian Institutions and Economic Models in Bulgarian Lands, 15 th – 18 th Centuries.....	229
Paulina ANDONOVA. The Waqf in the Bulgarian Lands, 15 th – early 19 th Centuries	259
Paulina ANDONOVA. The Askeri Chiftliks in the Bulgarian Lands, 16 th – early 19 th Centuries...	317
Krustyo YORDANOV. Categories of Population with Special Duties in the Economic Life of the Ottoman Province (15 th – First Decades of the 18 th Centuries).....	369
Stefan DIMITROV. Urban Economy. Crafts	411
Nevena NEDELICHEVA. Merchants and Trade in the Bulgarian Lands under Ottoman Rule (15 th – 18 th Centuries).....	455
Delyan RUSEV. The Bulgarians and the Bulgarian Lands in the Trade between the Ottoman Empire and Western Europe during the 15 th –18 th Centuries.....	483
Hristo HRISTOZOV. The Bulgarian Lands in the Ottoman Grain Provisioning System during the 18 th Century	537
Krasimira MUTAFOVA. Transitional Forms in the Economy (17 th – 18 th Centuries).....	557
List of contributors in Volume I.....	597